

herOpenend

In HerOpenend, het vervolg van Kovaardij, bezoekt De Kovel voormalige abdijen van benedictijnen en cisterciënzers in de Lage Landen. De reporter van dienst gaat na wat er nog aan monastieke waarden herkenbaar is in en rond de herbestemde kloosters. Soms is de spirituele component verscholen en verloren in het landschap, soms is die zo verweven met het dagelijkse doen en laten van de 'bruiklener' maar zegt het de passant niets meer. Tot een opmerkelijke geest een en ander heropent.

Herbestemd en heropend is alles wat het verdient bewaard te worden.

De monastieke wortels van een Loonse gemeenschap

Sint-Truiden: een heilige, een abdij en een stad

Harry van Royen

De Franse mauristen Durand en Martène bezochten begin 18de eeuw de abdij van Sint-Truiden tijdens hun rondreis in de Zuidelijke Nederlanden. Ze waren opgetogen over de rijke bibliotheek die ze er aantroffen. De relieken van de door Karel Martel verbannen bisschop van Orléans, de benedictijn Eucherius¹, alsook die van Sint-Trudo en Sint-Libert², konden eveneens op hun bijzondere appreciatie rekenen.³ Dat de abdij ooit afgelegen lag, maar nadien een stad rond zich had gevormd, vonden ze ook niet slecht, aangezien er ondertussen vele andere religieuze vestigingen waren bijgekomen: begijnen (1258-1798), alexianen (1473), benedictinessen (1194) en kanunnikessen van het Heilig Graf (1539). Terloops melden de mauristen in hun reisboek dat koning Louis XIV in 1675 het bevel gaf om de stadswallen af te breken.

Sint-Trudo

Sint-Truiden kan zich net als Tongeren op een Romeins verleden beroepen. Toch dankt de stad haar naam aan een heilige uit de 7de eeuw: Sint-Trudo. Deze Haspengouwenaar werd op advies van bisschop Remaclus van Maastricht-Tongeren in de bisschopsstad Metz opgeleid tot priester. Omstreeks 655 bouwde hij een kerkje toegewijd aan Sint-Quintinus en Sint-Remigius bij het dorpje Zerkingen langs de Cicindriabeek. Als enige zoon van graaf Wicbolde kon hij vrij beschikken over het familiedomein *Sarchinium*. Hij schonk het aan het bisdom Metz en werd als missionaris terug gestuurd naar Haspengouw. Als uitvalsbasis voor de kerstening gebruikte hij zijn eerder gebouwde gebedshuis waar zich ook een kleine monnikengemeenschap ging vestigen.

Etappe 22: Benedictijnse sporen rond een toren

De stad Sint-Truiden is voor haar ontstaan schatplichtig aan de geloofsgemeenschap die haar patroonheilige Trudo er vestigde. Tot 1796 was de abdij een van de grootste en meest welvarende van de Zuidelijke Nederlanden. De sporen van 1.300 jaar monastiek leven verschrompelden nadien tot een pittoreske hoek van het marktplein. Toch zijn die getuigen nog steeds waardevolle ankerplaatsen.

Beeld van Sint-Trudo, 17de eeuw, collectie De Mindere (Museum Franciscanen Sint-Truiden). © KIK, Brussel, cliché KN008442.

Israël Henriët, *Sint-Eucherius drijft de duivel uit het graf van Karel Martel*, gravure gepubliceerd in: Jacques Callot, *Les Images De Tous Les Saints et Saintes de L'Année*, Parijs, 1636.

De stichter werd omstreeks 693 in zijn kerkje begraven. Die plek werd een pelgrimsoord nadat er enkele wonderen waren gebeurd. Automatisch volgde de heiligverklaring van Trudo – op een munt van Karel de Grote uit 780 prijkte zelfs de beeltenis van *Sci Trudo*, de heilige Trudo – en nabij het klooster werd in accommodatie voor de pelgrims voorzien. Het *Sancti Trudonis Oppidum* slokte gaandeweg het nabijgelegen Zerkingen op. Als stadsdeel werd het de Sint-Pietersparochie met een kerk die omstreeks 1180-1190 in opdracht van de abdij werd gebouwd. De abt benoemde er tot het einde van het Ancien Régime de pastoor.⁴

Het leven van Sint-Trudo, de *Vita Sancti Trudonis*, werd omstreeks 785 opgetekend door Donatus, een diaken in Metz. De Truiense monnik Stepelinus bundelde omstreeks 1050 de 102 aan Sint-Trudo toegeschreven mirakels.⁵

Een abdij en een stad

De abdij kende een dipje eind 9de, begin 10de eeuw als gevolg van een bezoek van plunderende Vikingen. Adalbero, bisschop van Metz, zoon van paltsgraaf Wigerik van Lotharingen en Kunigunde van de Ardennen en broer van graaf Siegfried I van Luxemburg, nam vanaf 944 de abdij van Sint-Truiden onder zijn bescherming. Hij werd ook titelvoerend abt. In 954 trok Adalbero zich terug als bisschop, maar hij bleef wel tot aan zijn overlijden in 962 in Sint-Truiden werken aan de heropbouw en herbevolking van de abdij. De bouw van een romaanse kerk was het orgelpunt van zijn abbatiaat. Met de her-

Toegang tot de abdijsite (zicht vanuit Grote Markt) met de maquette van de abdijkerk. © foto's: H. van Royen.

nieuwde groei van de abdij nam ook de bewoning rondom gestaag toe. Onder het abbatiaat van Adelardus II gingen vanaf 1055 grootse bouwwerken van start: een nieuwe abdijkerk, opgetrokken volgens het Ottoonse plan, was er het mooie resultaat van.⁶ De keizersloge van die kerk is nog altijd aanwijsbaar in de kerktoeren. In de 12de eeuw diende de abdijkerk geregeld hersteld te worden, maar het kostenplaatje vormde geen probleem: de toeloop van pelgrims en een groeiende stedelijke bevolking maakten dat er genoeg geld binnen kwam. Naast het abdiydomein floreerden de lakennijverheid en haar jaarmarkt in de slagschaduw van Maastricht.⁷

In 1227 stond de bisschop van Metz zijn rechten op de abdij van Sint-Truiden af aan de prins-bisschop van Luik in ruil voor Maidières nabij Nancy. Dat vormde het diplomatieke sluitstuk in de machtsstrijd tussen de hertog van Brabant en de prins-bisschop over de controle over het graafschap Loon. De stad van Trudo werd daardoor een van de 23 steden van het prinsbisdom, en dat moest bezegeld worden met het plaatsen van een Luiks perroen (een zuil met een rijksappel als bekroning) op de markt. De stad kreeg meteen ook twee heren: de abt en de prins-bisschop. De abdij bleef belangrijk voor de stad. Vanaf begin 15de eeuw vond met Pasen een reliekenprocessie plaats. Vanaf 1490 was er elke zeven jaar een processie en werden de relieken van Sint-Trudo en Sint-Eucherius, de twee belangrijkste heiligen van Sint-Truiden, tussen 13 en 27 juli aan de gelovigen getoond.⁸

Het perroen en de arend met het dubbele hoofd zijn sindsdien in het wapenschild van de stad opgenomen. Het perroen als Luiks stadssymbool werd ook door de andere Loonse steden gebruikt, alleen Sint-Truiden kon als oorspronkelijke rijksstad ook de tweekoppige arend als symbool gebruiken. De pijnappel boven op het perroen symboliseert de geestelijke vruchtbaarheid, terwijl de dubbelkoppige arend symbool staat voor macht over het geestelijk en wereldlijk leven.⁹

De abdij werd in de 17de en 18de eeuw verder uitgebreid, waardoor een indrukwekkend complex ontstond. Toch waren er amper 25 monniken. De abt bezat tevens een kasteel in Nieuwenhoven, terwijl de monniken zich tijdens

Sint-Eucherius, witgeschilderd houten beeld in de abtvsleugel.
© foto: Harry van Royen.

(Oudere) wapenschilden van Sint-Truiden (1819 en 1878), met dubbelkoppige adelaar en perroen.

hun vrije tijd konden vermeien in het iets bescheidener Speelhof. Aan het einde van de 18de eeuw kwam aan deze situatie een abrupt einde. In augustus 1789 volgde Sint-Truiden de stad Luik in de Luikse Revolutie. Op 25 mei 1790 bestormden Truienaars de abdij en stichtten er brand. Vier monniken zochten hun toevlucht in de stad, de anderen werden in de abdij van Vlierbeek opgevangen. Daar werd Eucher Knaepen op 1 september 1790 tot abt benoemd. In 1791 kregen de Truienaars vergiffenis voor hun opstand.¹⁰ De normalisatie was echter van korte duur, want de inval van Franse revolutionaire troepen betekende het einde van de abdij. Abt en monniken vluchtten in 1794 naar Duisburg en de abdijsgoederen werden aangeslagen. De zeventien klokken en de abdijsbibliotheek versasten naar Maastricht, de hoofdplaats van het departement Nedermaas waaronder het kanton Sint-Truiden toen ressorteerde.

Klein Seminarie

De Franse confiscatie betekende het begin van het einde van de abdijsite. In de dienstgebouwen werd een hospitaal ingericht. Het Oostenrijkse leger had er in 1793 al een veldhospitaal ondergebracht. Een brigade gendarmes werd in 1796 in de oude infirmerie gestationeerd.

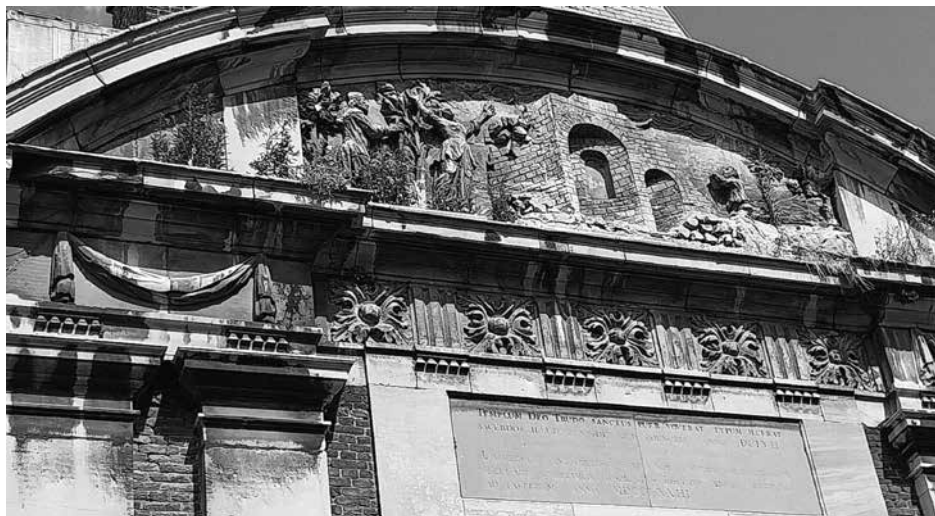
Vier Luikse investeerders kochten twee jaar later een deel van de abdij op. Ze lieten er alle waardevolle bouwmaterialen uit verwijderen en verzaakten vervolgens aan hun eigendomsrecht. De toren, de crypte, het poortgebouw, dienstgebouwen waaronder een watermolen en het abtsgebouw bleven gespaard. Die resten werden in 1802 opnieuw te koop aangeboden. Ridder Léon-François Menten de Horne verwierf de site maar toonde zijn goede hart: de monniken Quintinus van Ishoven en Johannes Baptista Blockx kregen in 1803 de restanten van hun abdij van hem terug. Aanpassingen werden

uitgevoerd in de overgebleven gebouwen om de nog levende monniken te kunnen herbergen. De gulle schenker schonk in 1806 ook de geredde relieken terug. Maar de geldende wetgeving zorgde ervoor dat de gemeenschap niet kon herstarten en in 1824 werden de gebouwen aan de kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouweparochie geschonken. Kort daarna liet de kerkfabriek de toren herstellen zodat die als klokkentoren dienst kon doen. In 1839 – toen het Klein Seminarie van Rolduc niet langer bruikbaar was door de erkenning van de Belgische onafhankelijkheid en dus het verlies van Nederlands Limburg (en het Groothertogdom Luxemburg) – schonk de kerkfabriek de abdijsite aan het Bisschoppelijk Seminarie van Luik.¹¹

Na de Belgische onafhankelijkheid bleef de provincie Limburg onder de bisschop van Luik. Het Klein Seminarie van het bisdom werd in 1843 in de oude abdij ondergebracht. De Gentse architect Louis Roelandt had al tussen 1839 en 1843 enkele nieuwe bijgebouwen ontworpen zodat er nu ook een normaalschool kon functioneren. De nieuwe toren voor de Onze-Lieve-Vrouwekerk kwam er als een extraatje bij. Op de plaats van de oude abdiijkerk verrees zowaar een nieuwe seminariekerk. Daarmee werd terug aangesloten bij het verleden, want in 1589 had de seculiere Luikse prinsbisschop Ernest van Beieren (1554-1612) in Sint-Truiden al een Klein Seminarie opgericht.

Zicht op de abdijsleugel vanuit de abtsleugel.

Toegangspoort met reliëf (genezing van een blinde vrouw door Sint-Trudo). © foto's: H. van Royen.

Zichtbare sporen

Op 9 december 1975 brandde een belangrijk deel van de site uit. Gelukkig waren er geen slachtoffers, maar de seminariekerk ging wel verloren, evenals de infirmerie en een deel van de internaatsvleugel. De 11de-eeuwse westertoren weerstond de ramp, op de barokke spits na, die tegen de vlakte sloeg. Er werd geen nieuwe toren meer gebouwd. In plaats daarvan kwam er een uitzichtplatform, met zicht op het grondplan van de vernielde abdijkerk. Die kerk mat oorspronkelijk 102 meter met twee kruisbeuken van 32 meter lang en 22 meter breed.

Naast de toren werd ook de oude toegangspoort tot de abdij gerestaureerd. Abt Hubert van Sutendael liet deze in 1655 in renaissancestijl bouwen. Via de poort van de Diesterstraat bereik je de vroegere erekoer van de abdij, een neoklassieke constructie uit 1773 met de afbeelding van een mirakel van Sint-Trudo boven de poort. Wat was dat mirakel? Een vrouw kreeg door het gebed van de jeugdige Trudo haar zicht terug. Ze was blind geworden doordat ze het speelgoedkerkje van de kleine Trudo had vernield.¹²

Het vroegere abtskwartier herbergt nu het stadsarchief en Erfgoed Haspengouw. In 1520 werd door abt Willem van Brussel gestart met de bouw. De twee aanpalende vleugels dateren van 1843 toen het Klein Seminarie er werd ondergebracht. In het abtsgebouw, een ontwerp van architect Laurent-Benoît Dewez, valt vooral de Keizerszaal op. Deze ontvangstzaal van abt Jozef Van Herck is verlucht door een plafondschildering die de bijbelse Jozef als onderkoning van Egypte toont. Het is een werk uit 1770, gemaakt door de Italiaans-Zwitserse kunstenaar Giovanni Antonio Caldelli, een beschermeling van hertog Karel van Lotharingen, landvoogd van de Oostenrijkse Nederlanden. Omstreeks 1843 werden nog muurschilderingen aangebracht om het geheel stijlvol op te frissen. In de andere kamers zijn nog meer sporen van plafondschilderingen bewaard.

De kerktoeren en de abdiijresten zijn sinds 1935 beschermd als monument. In 1986 werd de bescherming uitgebreid tot de hele site en sinds 22 september

Zicht op de abtsvleugel vanuit de abdiijtoren. © foto: H. van Royen.

2017 is die ook beschermd als archeologische site.¹³ Op het Trudoplein en de Groenmarkt kwamen in de periode 2018-2020 een heel pak graven bloot te liggen toen een begin werd gemaakt met de heraanleg van beide pleinen. Ook sporen van de oudste site buiten het abdijdomein zijn nu weer zichtbaar. En dan zijn er nog de opgegraven funderingen van de woningen die tot in 1901 tegen de abdijtoren aangebouwd werden. Na een brand in 1901 besliste het stadsbestuur om deze huizen niet meer te herstellen, maar om “den prachtige toren der oude Abdij bloot te leggen”.¹⁴

Een bezoekje waard

Van de oude abdijsite kan de crypte en de toren bezocht worden. De hallencrypte (archeologisch onderzocht in 1992)¹⁵, een onderaardse kapel onder de vroegere abdijkerk met een schip en twee zijbeuken, is nu een tentoonstellingsruimte met archeologische relictten en duiding over het ontstaan van de abdijstad. De hallencrypte is een zeldzaam model. In de regio is er enkel een vergelijkbare crypte te vinden in de Ste Adeliakerk in Orp-le-Grand, voor andere moet je al naar de St.-Guidkerk in Anderlecht of de Sankt Maria im Kapitol in Keulen. De funderingsresten van die crypte vormen een mooi decor voor de andere elementen die er worden getuigd. De oude altaarkapellen van Sint-Gregorius, Sint-Stephanus en Sint-Benedictus zijn belangrijke getuigen van het benedictijnse leven. Veel aandacht gaat naar de grafmemorabilia van Wiric; vooral de vloer en de grafplaat van deze in 1180 overleden abt zijn bijzonder door de rijkdom aan marmer in een specifiek inlegpatroon. De herdenkingsplaats mocht ook mooi zijn, want zij is een teken van het belang dat deze abt heeft gehad. In de crypte is verder een reconstructie te zien – de echte is ingewerkt in de Sint-Pieterskerk – van het gebedshuis dat abt Wiric voor de Truienaars liet bouwen. De reconstructietekening van de 12de-eeuwse grafkapel van St.-Trudo en St.-Eucherius, gemaakt door kanunnik Raymond Lemaire, is eveneens een van de interessante elementen die het oude abdijkerkverhaal veruimen.¹⁶ Daarnaast zijn er nog enkele lapidaire getuigen van de oude abdijkerk te bewonderen.

Er is ook een fraaie inkijk in een 18de-eeuwse gang met grafnissen. Vroeger liep er inderdaad een pandgang, en dat was een manier om de oude en de levende geesten met elkaar in verbinding te brengen en de gebedskracht te versterken. Op 22 november 2004 werden er de verspreide resten van abten en

Crypte. © foto: H. van Royen.

De zuilenrij: markering van de pilaren van de oude abdijkerk.

gewoon naar boven. Maar boven op de toren loont het de moeite eventjes naar beneden te kijken. Vanop die plek zie je immers de contouren van de romaanse abdijkerk die in 1999 op het kerkveld zichtbaar werden gemaakt: acht zuilen (symbool voor de eeuwigheid) markeren de plaats en de hoogte (18 m) van de pilaren in het zuidelijk kerkship.

In 1923 werd de abdijsite omschreven als een zeer pittoresk plaatsje, in 2009 als een somber, chaotisch eiland in de stad.¹⁸ Dat laatste had alles te maken met de kippen van Koen Vanmechelen en de daarbij horende installatie van het artistieke en multidisciplinaire project van deze in Sint-Truiden geboren en getogen kunstenaar, maar nu zijn die – buiten de twee rennen – weer verdwenen. Wat er ook van zij, de abdijsite is nog steeds een kernzone in de oude stad. Een aan te raden pelgrimshalte.

Harry van Royen (°1965) is historicus. Onderzoekservaring deed hij vooral op in de domeinen industriële archeologie, nijverheidsgeschiedenis, historische milieuverontreiniging, monumentenzorg en herbestemming van industriële architectuur en monastieke instellingen in de Lage Landen.

Eindnoten

- ¹ Sint Eucherius, geboren in Orléans, werd monnik in de abdij van Jumièges en volgde in 721 zijn oom op als bisschop van Orléans. Hij kwam in conflict met Karel Martel die hem liet verbannen. In de abdij van Sint-Truiden blonk Eucherius uit in caritatieve daden (uitdelen van brood aan armen). In een droom vernam hij dat Karel Martel in de hel terechtgekomen was door zijn confiscaties van kerkelijke goederen. St.-Eucherius opende nadien het graf van de vorst en dreef de duivel uit, zodat Karel Martel toch naar de hemel kon.
- ² Sint Libertus, zoon van graaf Ado van Mechelen, werd door Vikingen in de abdijkerk van Sint-Truiden gedood. Dat zou in 883 gebeurd zijn, cf. Paulette Pieyns-Rigo, "Abbaye de Saint-Trond", in: *Monasticon Belge. Tome VI. Province de Limbourg*, Luik, 1976, blz. 29, noot 2.
- ³ Ursin Durand & Edmond Martène, *Voyage littéraire de deux Religieux Bénédictins de la Congrégation de Saint-Maur*, Vol 2, Paris, 1724, blz. 199-200.
- ⁴ Jean Mathias Lechanteur, *Mélanges d'Architecture & d'Archéologie ou Quelques réflexions sur la Construction des Eglises*, Luik, 1911, blz. 223-229.
- ⁵ Wiebe Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, deel 1 (tot 1632), Assen, 1972, blz. 60.
- ⁶ Voor een gaaf bewaarde Ottoonse kerk kan men de Sint-Laurentiuskerk van Ename bezoeken, een onderdeel van de Erfgoedsite Ename.
- ⁷ Wiebe Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, deel 1 (tot 1632), Assen, 1972, blz. 51.
- ⁸ Jan Gerits, *Historische steden in Limburg*, Brussel, 1989, blz. 204.
- ⁹ Jaak Venken, *Oud Sint-Truiden en omgeving*, Gent, 1993, blz. 178-179.
- ¹⁰ Paulette Pieyns-Rigo, "Abbaye de Saint-Trond", in: *Monasticon Belge. Tome VI. Province de Limbourg*, Luik, 1976, blz. 67.
- ¹¹ Karel Verhelst, "Het interieur van de abtswingel van de voormalige abdij van Sint-Truiden", in: *M&L*, 9/1 (1990) 25-40.
- ¹² Het laten ontspringen van een bron en het genezen van blindheid na een aanval van razernij zijn de twee meest aangehaalde mirakelen van de waslijst van 102 wonderen, cf. Dirk Martens, "De kippenren in het zijkoor. Sint-Truiden. De Sint-Trudoabdij", in: *Op een kier. Markante verhalen achter historische gebouwen, monumenten en landschappen*, Leuven, 2009, blz. 217. De bron en het genezen van blindheid zijn verhaalelementen bij het kerstenen van een heidense cultusplaats, cf. Eddy Valgaerts & Luk Machiels, *De Keltische Erfenis. Riten en symbolen in het volksgeloof*, Gent, 1993, blz. 57, 62, 140-141.
- ¹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22701>.
- ¹⁴ Natasja De Winter, "Vondst van drieduizend graven in het stadscentrum van Sint-Truiden", in: *M&L*, 43/1 (2024) 27-42; Fernand Duchateau, "Het Gezicht van Sint-Truiden", in: *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Sint-Truiden, 1998, blz. 43.
- ¹⁵ Stephan Van Bellingen, "De crypte van de voormalige abdijkerk te Sint-Truiden (prov. Limburg)", in: Guy De Boe (dir), *Archeologie in Vlaanderen*, II, Zellik, 1993, blz. 279-294.
- ¹⁶ De verschillende gegevens werden samengebracht in een nieuwe publicatie o.l.v. Roland Dreesen, *Stone Stories. Als stenen konden spreken. Abt Wiric van Sint-Truiden als bouwheer tijdens de laatromaanse renaissance*, Sint-Truiden, 2024 – te bestellen via www.abdijstadenregio.be en specifiek voor de inlegmarmers Roland Dreesen en Willem Driesen, "De grafsteen van abt Wiric Van Stapel: relict van een 12de eeuwse mozaïekvloer met Romeinse marmers in Sint-Truiden (prov. Limburg)", in: *Signa* 11 (2022) 65-75.
- ¹⁷ Crypte en toren zijn bijna het hele jaar door te bezoeken met een Trudopas, te bekomen bij de dienst toerisme op het marktplein. In Sint-Truiden is ook de begijnhofkerk een bezoekje waard.
- ¹⁸ Edouard Michel, *Abbayes et Monastères de Belgique. Leur importance et leur rôle dans le développement du pays*, Brussel, 1923, blz. 217 en Dirk Martens, *Op een kier...*, blz. 221.